

איפה מונחים השברים שלנו?

“הכיתה, הארון והשברים -
על שבר, תיקון ולמידה”

סדנת שבירה וצמיחה

לוחות ושברי לוחות בארון - מהשבר אל הצמיחה

שלב הסדנה והלימוד

שלב ראשון: השבירה

כל משתתף מתבקש לשבור את הכד בעדינות בעזרת פטיש. רגע של שקט, השבר מגלם את המשבר, האובדן, הטעות, הרגע שבו משהו נשבר בי או בעשייה החינוכית שלי. זהו רגע של אמת — לא הרס, אלא גילוי.

שלב שני: האיחוי והחיבור

כל משתתף מקבל דבק שקוף ומדביק את חלקי הכד מחדש. אין צורך להסתיר את הסדקים — להפך, הם הופכים ליפהפה. הכד המתוקן מסמל צמיחה מתוך השבר — תהליך התיקון, הלמידה, הרחמים, האחריות

שלב שלישי: עיון במקורות

לאחר שהכד הודבק, כל משתתף מקבל דף מקורות קצר לעיון שקט או בזוגות.

הרקע המקראי - סיפור הלוחות והשבר

א: מעמד הר סיני – קבלת הלוחות הראשונים

לאחר יציאת מצרים, עם ישראל מגיע להר סיני. משה עולה להר לקבל את התורה, ושוהה שם ארבעים יום וארבעים לילה (שמות ל"א). בסיום התקופה מוסר לו ה' את שני לוחות הברית, שעליהם כתובים עשרת הדיברות "בְּאֶצְבְּעִי אֶל־הַיָּם". הלוחות הראשונים נחשבים מעשה אלוקי מושלם: **וַיֵּתֶן אֶל־מֹשֶׁה כָּל־כֹּלְתּוֹ לְדַבֵּר אֵתוֹ בְּהֹרֶ סִינִי שְׁנֵי לַחַת הָעֵדֻת, לַחַת אֶבֶן כְּתֻבִּים בְּאֶצְבְּעִי אֶל־לֵהִים.** (שמות ל"א, י"ח)

ב: חטא העגל – השבר הגדול

בזמן שמשה שוהה בהר, העם חושש שלא ישוב. הם מבקשים מאהרן "עשה לנו אלוהים אשר ילכו לפנינו", והוא יוצר את עגל הזהב. כאשר משה יורד ורואה את המחזה – **וַיַּחַר אֵף מֹשֶׁה וַיִּשְׁלַח מִיָּדוֹ אֶת הַלַּחַת וַיִּשְׁבֶּר אֹתָם תַּחַת הָהָר** (שמות ל"ב, י"ט)

השבירה של הלוחות הראשונים היא מעשה טעון – ביטוי של כאב, אחריות ומנהיגות. חז"ל רואים בה מעשה מוצדק ואף נעלה: "אמר לו הקדוש ברוך הוא: יישר כוחך ששיברת!" (שבת פ"ז ע"א)

ג: הלוחות השניים – צמיחה מתוך שבר

לאחר תפילה ובקשת סליחה, מצווה ה' על משה לפסול לוחות חדשים: **פֶּסֶל־לָךְ שְׁנֵי לַחַת אֲבָנִים כְּרָאשֵׁי, וְכָתַבְתִּי עַל הַלַּחַת אֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר הָיוּ עַל הַלַּחַת הָרִאשִׁים אֲשֶׁר שָׁבַרְתָּ.** (שמות ל"ד, א'). העם מתקן את דרכיו, משה מקבל שוב את התורה – **והלוחות השניים מונחים בארון הקודש יחד עם שברי הראשונים: "שברי לוחות ולוחות – מונחים בארון."** (בבא בתרא י"ד ע"ב)

ד: מליאה – התייחסות לשאלות בצבע כחול

א. בין לוחות ראשונים לשניים - שלמות ושבר

- למה לא תיקן משה את הלוחות הראשונים? מה המשמעות בכך שיצר חדשים - ולא שיחזר את הישנים?
- האם גם אני כמנהל נוטה "לתקן את השבור" או ליצור מתוכו משהו חדש?
- מתי בחיי המקצועיים שבר הפך עבורי להזדמנות לצמיחה?
- האם אני מאפשר בבית הספר מקום לשבר - או רק לשאיפה למצוינות ולתוצאות?

ב. השברים בארון - משמעות השמירה

- למה התורה מצווה לשמור גם את שברי הלוחות בארון הקודש? מה זה מלמד על זיכרון, קבלה ופיוס עצמי?
- אילו "שברים" אני נושא עמי, כמנהל וכאדם, שמקומם לא בגניזה אלא בארון?
- האם אני מעניק מקום לשגיאות של הצוות והתלמידים כחלק מתהליך הלמידה?

ג. מנהיגות ברגעי שבירה

- מדוע ה' אומר למשה "יישר כוחך ששיברת"? מה זה מלמד על אומץ מנהיגותי ועל החלטות קשות?
- האם יש מצבים שבהם "שבירה" של נוהל או מסורת נדרשת כדי להציל את מהות הערכים?
- איך מזהים רגע שבו צריך לשבור לוחות - כדי לשמור על הברית?

מקורות להעמקה - הלוחות והשבר

מקור לביטוי "לוחות ושברי לוחות"

א: מופיע בתלמוד בבלי: מסכת ברכות

"וזהרו בזקן ששכח תלמודו מחמת אונסו, דאמרינן לוחות ושברי לוחות מונחות בארון."

המשמעות של "לוחות ושברי לוחות מונחות בארון" במסכת ברכות היא: גם תלמיד חכם ששכח את תלמודו עקב אונס או זקנה — כבודו נשמר. כשם שהשברים של הלוחות לא נזרקו אלא נשמרו לצד הלוחות השלמים בארון הברית, כך ראוי להוקיר את ערך האדם ומה שצבר, גם אם כבר אין התוצאה שלמה.

ב: מקור נוסף לביטוי זה מופיע בתלמוד בבלי, מנחות דף צ"ט ע"א

"אשר שברת ושמתם בארון — מלמד שהלוחות ושברי לוחות מונחין בארון."

כאן ההקשר הוא פסוק "אשר שברת ושמתם בארון", ומכאן למדו חז"ל: "מלמד שהלוחות ושברי לוחות מונחין בארון". זהו מקור שמדגיש את הערך של מה שנשבר, שהוא עדיין נושא קדושה לצד השלם, הוא עדות למסע האנושי — לשגיאה, לאכזבה, וליכולת לקום ולבנות מחדש.

ג. הרב חיים סבתו (ממהר"א ארם צובא), מאמר על שברי לוחות (2002)

בין כך ובין כך נתקבץ ממון בידי הגבאים וביקשו לנאות את בית הכנסת. קנו סיד לבן, וסיידו את הצריף, קנו ספסלים חדשים, ותיקנו את ארון הקודש שרעוע היה, וחזקו אותו בלוחות עץ חדשים. על הארון היו שני לוחות עשויים עץ דוגמת שני לוחות הברית, ועשרת הדיברות כתובים עליהם בראשי פרקים...

הארון ישן היה ואף הלוחות שנעשו לנוי ישנים היו, ונשברו קצותיהם, האותיות שעליהם ניטשטשו, וכתב שלהם נראה מחוק. החליפו אותם הגבאים, ונתנו במקומם לוחות חדשים ונאים, ועשו עליהם עשרת הדיברות מאותיות נחושת נוצצות כעין קלל. נתעוררה אצלם שאלה, מה יעשו בשברי הלוחות הישנים. הללו אומרים, תשמישי קדושה הם וצריכים גניזה, והללו אומרים נוי מצוה הם ואינם טעונים גניזה. לא היה להם מי שישאלו אותם.

ציטוטים מתוך דברי הרב זקס

בדבריו בטקס זיכרון לשואה בלונדון (2011) אמר: "מאז ועד היום נושאים אנו איתנו בארון את הלוחות ואת שבריהם — אנו נושאים איתנו את שברי עברנו, וממשיכים את המסע מתוך תקווה וחיים" (תרגום מאנגלית).

ברית ושיחה, תרומה/פרשת תרומה: "לדעת חכמים, גם הלוחות השניים וגם שברי הלוחות הראשונים היו בארון. הם נישאו יחד, כל אחד מהם זכה לכבוד שווה. זו ההשקפה היהודית על העבר: אנחנו לא משליכים את השבור. אנחנו נושאים אותו איתנו, ובכך אנחנו מכבדים אותו." (תרגום מאנגלית).

Memory מאמר מאתר מורשת הרב זקס: אנחנו העם הנושא בארוננו הקדוש לא רק את הלוחות החדשים, אלא גם את שברי הישנים. משום שאנו יודעים שגם מה שנשבר — חשוב. העבר חי בתוכנו ומעצב את עתידנו (תרגום מאנגלית)

א. חז"ל - כבודו של האדם גם כשהוא נשבר
"וזהרו בזקן ששכח תלמודו מחמת אונסו... לוחות ושברי לוחות מונחות בארון."

1. האם גם במערכת חינוך יש נטייה "להשליך את השבור" - תלמיד, מורה, רעיון - כשאנו מתפקד בשלמות?

2. איזה "שברים" בחיי בית הספר ראוי שניח בארון - ולא בגניזה?

ב. מנחות צ"ט ע"א - קדושת השבר
"אשר שברת ושמתם בארון - מלמד שהלוחות ושברי לוחות מונחין בארון."

1. מה ההבדל בין "שבירה שיש בה הרס" ל"שבירה שיש בה קדושה"?

2. האם אני כמנהל יודע להבחין מתי שבר נועד לשבור - ומתי הוא נועד לבנות?

ג. הרב חיים סבתו - הסיפור בבית הכנסת
הגבאים החליפו את הלוחות הישנים בלוחות חדשים - ונשאלה השאלה: מה יעשו בשברי הלוחות הישנים?

1. האם אנו נוהגים כך גם בחיים - מחליפים את הישן בחדש **מבלי לשאול** מה ערכם של השברים?

2. אילו "שברי לוחות" מן ההיסטוריה של בית הספר שלי ראוי לשמור, כדי לזכור מאין באנו?

ד. הרב יונתן זקס - נשיאת השברים במסע ההיסטורי

"מאז ועד היום נושאים אנו איתנו בארון את הלוחות ואת שבריהם..."

1. כיצד ניתן ליישם בבית הספר תרבות חינוכית הנושאת עמה גם את שברי העבר ולא רק את הצלחות ההווה?

2. מה פירוש "לכבד את מה שנשבר" בחינוך מעשי - בשיח עם תלמידים, עם צוות, עם קהילה?

ה. "אנחנו העם הנושא בארוננו את השברים"

1. האם אני, כמנהל, יודע לשאת את שברי העבר שלי מבלי להסתירם, אלא להפוך אותם למקור השראה?

2. אילו רגעים בבית הספר יכולים להיות "ארון ברית" - מקום שבו שומרים גם על השלמות וגם על השברים.

למהות השירה / מיכה יוסף ברדיצ'בסקי

מאמר "מהות השירה" ברדיצ'בסקי מבקש להגדיר מהי השירה העברית ומה מקורה. הוא טוען כי בשונה משירת עמים אחרים – הניזונה מהטבע, מההווה ומהחופש – השירה העברית ניזונה מן העבר, מן הזיכרון, מן החדר, מן התורה ומן המסורת. היא חיה "בתוך עולם תולדותי", ולא "בעולם טבעי".

"עם הספר אנו, חיינו הלאומיים הם חיי הספר ושפתנו היא שפת הספר; לא יפלא, אם גם שירתנו היא לרוב שירת הספר. ושני דרכים, יותר נכון, שני דברים ונשואי דברים היו לה לשירתנו למנה: **ירושלם האבות לבנים ומלחמת האבות עם הבנים או הבנים עם האבות...**"

בהמשך הוא מתאר **שלושה שלבים** של השירה העברית: **שירת ההתפעלות** – יונקת מהמסורת, מאור האבות, מן הקודש. שירת הניגוד והמרד – דחייה של המסורת, כמיהה לחופש. **שירת הקרע** – המורכבת משתי הקודמות, שילוב של געגוע ומרד, של רצון להמשיך ושל רצון להיפרד.

"ועוד שירה שלישית באה לנו, שירה מורכבת משתי אלה הקודמות, מורכבת מניגודן זו לזו... המשורר יחיש הוד החדר וגם מועקת החדר. **ביד אחת הוא רוצה להסיר מעליו את עול הדורות, וביד השנית הוא ממשיך את השלשלת הלאה;** הוא בעצמו הנהו עוד חוליה אחת בשלשלת, שהוא אומר לקרעה... שירה זו היא שירת הקרע שבלב: הלב קרוע ומורתח, כוחות שונים מושכים אותו לכאן ולכאן, והמשורר עומד על פרשת דרכים ואומר שירה. והדבר האחד, המשותף לכל מיני השירה, הוא חשבון היחיד הישראלי עם עמו. המשורר הוא החושב לאחרית, שואל שאלות עמו וסובל סבלון עמו".

בקטע שלעיל הוא שיא המאמר. ברדיצ'בסקי מתאר שירה שאינה שייכת לאחד הצדדים, **אלא נולדת מן המתח ביניהם**: המשורר איננו רק נאמן למסורת, ואיננו גם כופר בה לגמרי – הוא נקרע ביניהם. השירה השלישית – שירה של סתירה פנימית, של משיכה כפולה: אל הקודש ואל החופש, אל האבות ואל הבנים, אל המסורת ואל החדש.

"המשורר העברי וחשבון הלוחות והשברים"

חירות ועבדות רוחנית: איך יכול אדם להיות "בן חורין" ובכל זאת לחוש "יסורי עבדות"? ומה זה מלמד אותנו על המתח בין חופש אישי לבין אחריות למסורת?

הקשר התולדותי ולא הטבעי: ברדיצ'בסקי טוען שחיי האומה שלנו נשענים על "התולדה ודברים שבכתב" ולא על "הטבע וכברת הארץ". האם זהו יתרון של עומק רוחני – או חולשה של נתק מן החיים? ומה זה אומר על חינוך ישראלי שמבקש לחבר בין עבר להווה.

"לא אשר יהיה, כי אם אשר היה": האם התרבות היהודית מתבוננת יותר מדי אחורה? כיצד מאזנים בין נאמנות לעבר לבין אחריות לעתיד בבית הספר שלנו?

חשבון עם לוחות ושברי לוחות: מה פירוש "לו חשבון עם לוחות ושברי לוחות שמונחים בארון"? איזה "חשבון" מנהל כל מנהל או מורה עם ערכי בית הספר, עם המסורת, עם האמונה – ועם השברים האישיים שלו?

זהות כפולה ויצירה חינוכית: כיצד יכולה מערכת חינוך לחיות ביצירה בין "הלוחות והשברים"?

השלכה על תלמידים: כיצד נוכל לעזור לתלמידים לחוות את זהותם היהודית לא כעול, אלא כמקור השראה, גם כשיש בה סדקים וקרעים?

המשורר העברי הוא אדם בן חורין, שמרגיש את יסורי העבדות הישראלית ושואף לחירות. הקשר הגרדי, שהוא בא להפסיק ושעליו הוא עומד בנפשו, הוא הקשר התולדותי ולא הטבעי. לא הטבע וכברת ארץ נושבת מחזקים את האומה העברית ומחדשים את חייה בכל פעם, כי אם התולדה ודברים שבכתב... **לא מה שלפנים מקשר אותנו ונותן לנו אחיזה בחיים, כי אם מה שלאחור.** לא אשר יהיה מעסיק אותנו, כי אם אשר היה. מבאר אשר כרו האבות שואב המשורר היהודי. לו דברים עם החיים שעברו והימים שעברו; **לו חשבון עם לוחות ושברי לוחות שמונחים בארון...**

המשורר העברי, לפי ברדיצ'בסקי, הוא **אדם חופשי בנפשו** אך חי בתוך מציאות כבולה במסורת, בתולדות ובחוקי העבר. הוא חש את **העבדות הרוחנית** של עמו – תלות בעבר ובכתובים – ומשתוקק לחירות, אך אינו מסוגל להתנתק משורשיו.

העם היהודי, אומר ברדיצ'בסקי, שונה מעמים אחרים: שייכותו **אינה טבעית** למולדת או לנף, אלא **תולדתית-כתובה** – מבוססת על זיכרון, תורה וספר. הוא יונק את חייו מן **הספר, לא מן האדמה**.

המשורר איננו יוצר מעיין חדש, אלא **שואב מן הבאר הישנה** – ממקורות האבות והמסורת. הבאר מזינה אך גם כולאת: היא מעניקה חיים אך מגבילה חופש.

לכן המשורר חי בדיאלוג מתמיד עם **"הלוחות והשברים"** – עם המסורת השלמה ועם הקרעים שבה. הלוחות הם הסדר והאמונה, השברים הם הספק והביקורת. ובתוך הארון – **לב התרבות היהודית** – מונחים שניהם יחד. המשורר מתחשב במסורת, אך גם מתחשבן עמה.

"לוחות ושברי לוחות בארון" הוא משל עמוק למפגש שבין כישלון להשלמה, בין אדם שלם לאדם שנשבר וצמח. האדם השלם באמת – הוא זה שמכיר גם בשבריו. הוא נושא עמו את הפצעים לא כהסתרה, אלא כעדות לדרך שעבר. השברים אינם פסולת – הם עדות לאנושיות, לחמלה, וליכולת לצמוח מחדש.

לאחר לימוד המקורות יש להניח את שני הכדים זה ליד זה, עם המסר לוחות ושברי לוחות ולכלל כד יש מגילה ויש לרשום בתוכו – **כתיבה אישית** – התייחסות לאחת השאלות שבמגילה.